

IL-MEWGA

Jekk tiftakru sewwa f'San Ġiljan, fit-Trieq li tagħti għal Birkirkara, aktarx in-naħha ta' fuq tat-telgħa u qabel taqbad it-Trieq tal-Mensija—xi għoxxrin sena ilu—kien hemm Teatrin. Fih kienu jsiru kull xorta ta' drammi, kummiedji u farsi, u n-nies kollha ta' San Ġiljan, u ħafna minn ta' tas-Sliema, kienu jmorru għal dawn ir-reċti, l-ewwelnett għax id-dilettanti kienu tajbin tassew, imbagħad għax divertimenti oħrajn, dik il-ħabta, ma kienx hemm. Il-Kumpannija, li kien jisimha “IŻ-ŻGħAŻAGH BELTIN”, kienet magħimula minn tħal tal-puliti li kienu mdorrijin imorru jgħaddu ix-xhur tas-sajf għall-arja tal-baħar; għalhekk id-dilettanti kienu l-koll tħal ta' l-iskola li jafu l-affarijiet tagħhom sewwa, u jafu jagħimlu l-ħwejjieg kif imiss, u dawn ir-reċti kienu mistennijin bi-ħrara minn Sibt għal Sibt.

Fost dawn id-delettanti kien hemm żewġ żgħażaq—il-protagonisti ta' din il-ġrajja—li kien jisimhom Ġużeppi Frendo u Frans Chetcuti. Ta' l-ewwel ma tantx kien jinqala' għar-reċti imma kien makkjettist tajeb u malli kien jidher fuq il-palk kulħadd kien jinqasam bid-dafik mingħajr anqas ma jkun għadu fetaħ ħalqu; l-ieħor kien aktarx misthi imma kellu ħabta kbira biex jirtokka ruħu, u meta kien jinterpretar xi parti żgħira, imma tqila, dejjem kien jagħmel l-isbaħ figura.

U waqt li qed taraw għaddejjin quddiemkom dawk iż-żminijiet ta' għaxxa u hena—San Ġiljan bil-baħar sabiħ tiegħi, miżgħud bil-frejgatini ta' kull daqs u għamlu; żgħażaq fl-aħjar tagħhom jiġi ġerrew mat-triqat f'xemx taqli, jew mixxutin taħbi xi siġra tal-ħarrub jissajjaw xi weržieq biex jaqbduh; xalati għad-dawl ta' qamar in-naħha tal-Mensija jew il-Qaliet; it-Teatrin ta' Strada Birkirkara mimli bħal bajda għax il-Kumpannija taż-ŻGħAŻAGH BELTIN sejra tagħti għall-ewwel darba f'Malta id-dramm ‘Mgħallaq bla ħtija’ u wara, il-makkjettist Frendo sejjer igħanni, ukoll għall-ewwel darba, “Sinjuri, ftit hawn bħali”—sejjer nagħħlaq l-ewwel Att ta' din il-ġrajja u nnizzel is-siparju.

Id-Destin kien qiegħied jaħżeen għal Ĝużeppi Frendo ġaġa kbira u l-bomba faqqgħet xi għoxrin sena wara li s-siparju tat-Teatru ta' San Ġiljan niżel biex itemm il-programm ta' dik ir-reċta qatt minsija, mita Frendo, wara li ġiġi mgħolli fuq l-idejn u kulħadd xorob miegħu għax, ftit ġra-net wara, kellu jitlaq għall-Awstralja biex ifittex ix-xogħol.

Frendo, dik il-ħabta, ma kellux ħlief xi għoxrin sena. Missieru, l-Ispiżjar Frendo, ma seta' qatt jistabar li kellu jittlef lil ibnu fl-ahħjar tiegħi. Ĝużeppi ma kellux għalfejn isiefer : l-Ispiżerija kienet hemm, lesta biex ikollha werriet, għalfejn, mela, dak is-safar? Imma Ĝużeppi ma ried jisma' b'xejn għax ma setax jifhem kif kellu jgħix ħajja magħluqa wara bank ibigħi xi duwa jew xi ftit ilma mħallat bil-velenu. Malta kienet ċkejkna wisq għalihi . . . it-triqat dojjoq . . . il-bini baxx. Il-Missier ma kienx jaħisibha bħalu u l-ahħjar kliem tiegħi kien: "Mur, itlaq, siefer, imma hawn għad tispicċa, għax hawn Art twelidek." U ftit wara Frendo sab ruħu l-Australja, ġewwa Sidney, bla magħruf minn ħadd.

Il-ħabib tiegħi Chetcuti kien taha għall-kummerċ imma wara xi sitta jew seba' snin tiġrib u tagħidib qata' qalbu u, huwa wkoll, kellu jitlaq minn Malta. Chetcuti siefer għal Port Sajd fejn, wara ftit xħur ta' taħbit, irnexxielu jdeffes rasu fil-Kupannija tal-Kanal tas-Swejż—impieg mill-ahħjar li għamlu ħieni għal kollo. Iżda mita sab ruħu bgħid minn Malta, bgħid mill-għażiżha Malta tiegħi u mill-familja, beda jħoss il-fida minn dik l-imbierka għżira, fida li armajn marditu u biss kieniħoss ruħu mfarragħ mita, magħluq f'kamartu, kien jikteb, bil-Malti xi poeżijsa, xi grajja qasira, xi taħdit Patriottika u, fuq kollo, xi dramm u kummidja għall-palk, għax il-ġibda għall-palk ma kien tilifha qatt.

Jum wieħed kien qiegħied jaqra bl-akbar ħrara l-ġurnali li kienu għadhom kemm waslulu minn Malta u fl-isbaħ iltaqa' ma' l-ħabib li certu Malti li jinsab f'Hollywood kien qiegħied jagħmel furur kbir bħala artista taċ-ċinematografu.

Għal Joseph Friends kienet qed tinfetaħ karriera kbira, u ħafna ditti kbar ta' Hollywood kien bil-pika bejniethom min minnhom kellu l-ħila jikseb lil Friends.

"Imma Friends mhux kunjom Malti!" qal bejn u bejn ruħu Chetcuti, "għada nistaqsi lill-ħabib tiegħi, id-Direttur tar-Rivista Ċinematografika, jekk qattx sama' bih?" U kemm

stagħiġeb, l-ġħada, meta sar jaf li Joseph Friends ma kienx ħaddieħor ħlief il-ħabib tiegħu Ĝużżeġ Frendo !

Frendo wara taħbi u twegħiż mill-aqwa, wara li kien bata saħħansitra l-ġuħi, kien ħalla l-Australja u mar l-Amerka, fejn ġera ma' mitt belt, u fl-ahħar spiċċa f'New York. Għall-iskola ma tantx kien mill-ahħjar imma leħnu patta għan-nuqqas ta' moħħu. Kien ukoll iħobb ħafna li *sports* u, mita kiber, l-iżvilupp ta' ġismu u ta' leħnu għenhu biex jagħtiha għall-palk mhux iżjed bħala dilettant tat-Teatrin ta' San Giljan (b'ribalta wiesgħa sew sew ħames metri) imma artista tal-professjoni tat-Teatri ta' New York, minn fejn, tarġa wara targħa, tela' s-sellum tar-Rebħi ta' l-Arti. U mita darba waħda, wieħed mid-Diretturi ta' Dar kbira taċ-ċinemetografu nzerta f'Teatru fejn kien hemm ikanta Friends (għażiex Frendo, li kif ga ntbaħtu, deherlu li Joseph Friends kien jixraqlu iżjed minn Ĝużeppi Frendo) id-destin faqqa' dik il-bomba li kien ilu ħafna jaħiżinlu. U fi ftit xhur ismu sar magħluruf minn kul-ħadd u l-arti tiegħu miqjuma.

Chetcuti ried itir bil-ferħ, malli sar jaf dan kollu, u, kif rnexxielu ikun jaf fejn kien igħammar il-ħabib antik tiegħu kitiblu ittra twila twila fejn fiha talbu ritratt iffirmat minnu, fakkru fil-jiem imghoddija, qallu kemm huwa baqa' jiddelitta bit-teatru, kemm kitebdrammi u kummidji u żellaqlu xi kelma li kien jixtieq jibgħatlu xi dramm jew kummiedja ħalli, jekk jista' ikun, imexxihomlu ma' xi dar magħlura u, ma għandna xi ngħidu xein, jinterpretahomlu huwa n-nifsu.

Għal ġimġha, tnejn, tlieta... Chetcuti stenna t-tweġġiba, imma għalxejn !, stabar u ħaseb : "Min ja f kemm hu mħabbat artist bħal dak; imbagħad l-Amerka qiegħda tant bogħnod mill-Egħittu !...."

Reġa' kitiblu u reġa' stenna, imma għalxejn.

Fl-ahħar, biex iħajru jwieġeb, bagħatlu xi programmi ta' Festi li fihom kien jidher isem Chetcuti jew bħala awtur ta' xi poežija, jew bħala awtur ta' xi dramm jew kummiedja; imma anqas din id-darba ma ġiet it-tweġġiba.

Chetcuti beda jitfantas u ma setax jifhem il-ġħala l-ħabib tiegħu Frendo kien insieħ. Li kien għadu f'Hollywood kien żgur għażi jaqra fuqu ta' sikwit.

Mela reġa' għamel ħilku u kitiblu ittra sabiħa fejn fiha reġa' fakkru f' ħafna ħwejjeg ta' l-imghoddji u ħeġġu biex ma jinsieħ il-ħbieb antiki tiegħu li kienu tant igħożżu.

Wara xi xahar u nofs waslitlu ittra mill-Amerika; envelopp kbir. Chetcuti qabditu r-rogħda mita rah quddiemu. Mela, fl-aħħar, xewqtu kienet sejra tinqata'! Fl-aħħar waslitlu t-twiegħiba minn għand il-ħabib tiegħu, minn għand Friends, l-artist kbir ta' Hollywood! Fl-aħħar kien ikun jista' juri' I-kulħadd ir-ritratt ta' Frendo b'dedika twila u sabiha u, bla dubju xejn, żgur li Frendo talbu biex jib-ġħatlu malajr xi kummiedja tiegħu ħalli jinterpretahielu huwa n-nifsu!

U, b'dawn il-ħisibijiet f'rasu, Chetcuti, fetaħ l-ittra.

Li kieku nzerta bil-wieqfa żgur li kien jistabat ma' l-art. L-ittra kien fiha l-programmi u l-ittri kollha li kien bagħiatlu Chetcuti u kien marbutin flimkien ma' ittra qasira, miktuba bl-ingleż, mis-Segretarju ta' Joseph Friends fejn fiha talbu biex ma jiktebx iżjed ittri stupidi u biex ma jdejjaqx iżjed lil M. Friends. Is-Segretarju spicċa l-ittra tiegħu hekk. "Mr. Friends qalli biex ingħidlek li huwa, *bħala Amerikan li hu*, ma hux bi ħsiebu jagħti kas tal-kliem zejjed u l-ħolm ta' rasek!"

Chetcuti baqa' bla nifs; poġġa rasu bejn idejh u beda jibki bħal tarbija.

U s-siparju tal-... ħajja... niżel b'għaġla kbira biex jagħmel final mudern u jaqta' l-bikja li kienet ħierġa minn qiegħi qalb Chetcuti.

* * *

Mita s-siparju tal-ħajja reġa' tela', kien għaddew minn fuq id-dinja, u minn fuq niesha, xi ħmistax-il-sena u l-primit-tarġi tagħna, is-sur Chetcuti, kien qata' xewqtu u reġa' l-ura Malta għal kollex, b'pensijni tajba u kapital ġmielu. Issa kellu ftit fuq il-ħamxin sena imma kien jidher ta' anqas.

Chetcuti kien raġel bil-għaqbal u dejjem baża' għal saħħħtu, u, bl-impieg tajjeb li kellu u xogħiol ta' bla tkagħib, għienuh biex, wara tletin sena li kien ilu nieqes minn pajjiżu, li qatt ma nesa, jerġa' l-ura fih ħieni u kollu saħħa.

Jum minn dawn, iżda, kien għaddej minn Strada Rjali u għajnejha waqqgħu fuq tabella ta' Spiżerija: "L-ISPIŻERIJA FRENDO". Hafna ħisibijiet ta' mrar bdew għaddejjin minn moħħħu... Ftakar fl-Ispiżjar Frendo, f'ibnu, fil-karriera tiegħu bħala artist, fl-ittri li kien kitiblu u f'dik l-ittra misħuta li

kienet tant weġġgħetlu qalbu. Wara dik l-ittra hu kien ħalef li ma jikteb qatt iżjed lil Frendo. Mita kien jara ismu x'imkien kien idawwar wiċċu band'oħra. Mita jaqra b'xi trijon tiegħi iqatta' l-ġurnal bċejjeċ bċejjeċ żgħar.... u mita għadda ftit taż-żmien u l-isem ta' Friends kien għlab għal kolloks mid-dinja tat-Teatru u taċ-Ċinematografu, kif jgħibu l-kwiekeb kollha tas-sema... u ta' l-art, Chetcuti kien insieh għal kolloks.

Imma issa huwa u għaddej minn quddiem dik l-ispiżerija ftakar wisq tajjeb dak li kien ħass fl-imghodd u ried kieku jibqa' għaddej dritt imma ħass ruħu bħallikieku msammar mal-bankina u wara ftit, mingħajr anqas jaf kif, sab ruħu gewwa l-ispiżerija.

"L-ispiżjar Frendo hawn jekk jogħiġbok ?" staqsa lill-ewwel wieħed li ġie quddiem wiċċu, qisu qed jistaqsi għal xi hadd li kien għadu kif rah xi jumejn qabel.

"L-ispiżjar Frendo ilu li miet ! u din l-Ispiżerija, għal-kemm għadha ġġib ismu, mhix iżjed tal-familja Frendo," wieġbu b'nofs daħka l-impjegat bħallikieku ried igħidlu : "Int trid tiċċajta !"

"Tassew!! Miskin ! Alla jaħfirlu. Taf kemm kien iħobbni lili u... ibnu x'sar minnu ?"

"Liema minnhom ?"

Chetcuti kien nesa li Ġużeppi Frendo kellu żewġt aħiwa oħra u kieku xtaq li ma jsemmix ismu u baqa' bħal imbikkem iħares lejn l-impjegat.

"Liema minnhom ?" tenna l-impjegat mita rah hekk. "L-artist, dak li kien l-Amerka ?"

Chetcuti ħass qalbu tferfer. "Iva," wieğeb.

"Dak, miskin ma tantx jinsab tajjeb. Jekk tridu mur saqsi għaliex il-Furjana, għandu hanut tax-xorb taħbi il-Loġoġ."

"Kif ?! Mela Ġużeppi kien reġa' lura mill-Amerka ? U kif kien il-ġurnali ma kienu kitbu xejn fuqu ? Dan żgur ! Mela l-ġurnali Maltin kienu sejrien jiktbu kontra wieħed Malti li niżel is-sellum tal-glorja bl-akbar għajnejn avolja dak il-Malti ma kienx jistħoqq lu ebda mogħidrija għal kif mexa ma'Art twelidu, u...ma' ħbiebu.

U, b'dawn il-ħisibijiet iberrnulu rasu telaq il-barra, bla

kliem u bla sliem, qalbu mnikkta u b'demgħha nieżla fuq ħaddejh.

L-impjegat ma seta' jifhem xejn u qal bejnu u bejn ruħu: "Dan x'miġnun hu !" Imma li kieku seta' jaqra f'moħħi is-sur Chetcuti żgur li kien jagħidru.

Chetcuti baqa' ma jaix kif sieħbu minn dak l-isem kollu li kien għamel u dawk il-flus kollha li kien qala' kien ġie fix-xejn u kull mita kien imur sal-Furjana ma kien iġħaddi qatt minn taħbi il-Logogħ, li Alla ġares qatt ma jiltaqax ma' Frendo wiċċi ma' wiċċi. . .

Ivo MUSCAT-AZZOPARDI